

# ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

ΤΗΣ

# ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

ΥΠΟ

ΤΗΛΕΜΑΧΟΥ ΚΟΥΡΜΟΥΛΗ

ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥ Β. ΝΑΥΤΙΚΟΥ



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΑΔΕΛΦΩΝ Ι. ΚΟΥΒΕΛΟΥ

1921.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π  
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ  
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ  
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ  
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

**ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ**  
**ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΝΗΜΗΝ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΑΜΕΝΩΝ**  
**ΚΑΙ ΕΚΛΙΠΟΝΤΩΝ**  
**ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΡΙΕΤΗ ΤΥΡΑΝΝΙΑΝ**

---

**ΕΤΥΠΩΘΗ**  
**ΤΗΣ ΕΥΓΕΝΕΙ ΜΕΡΙΜΝΗΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ**  
**ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΞΑΡΛΗ**

## ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Δυσχερεστάτη εἶναι, ἀληθῶς, ἡ θέσις τοῦ ἐπιθυμοῦντος νὰ ἀσχοληθῇ μετὰ τὴν ἀνωτέραν σφαιρὰν τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως, ὅταν συγχρόνως οὗτος εἶναι ἐστερημένος τῆς γνώσεως ξένης γλώσσης καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀντλήσῃ πᾶσαν γνῶσιν ἐκ τῆς πενιχρᾶς πηγῆς τῆς Νεοελληνικῆς παραγωγῆς. Δὲν ἔχει ἐκδοθῆ παρ' ἡμῖν οὐδὲ ἐν κἄν ψυχολογικὸν ἔργον περιοπῆς, ὅπως ἐφοδιασθῇ ὁ φιλοσοφῶν Ἕλληνας μετὰ τὰς ἀπαραιτήτους γνώσεις ἐκ τοῦ τόσῃν ἀνάπτυξιν λαβόντος κλάδου τούτου τοῦ ἐπιστητοῦ καὶ ὅστις, ὡς θεμελιώδης ἀφετηρία πρόκειται εἰς πάντα σοβαρῶς ὀρεγόμενον φιλοσοφικῆς γνώσεως.

Προφανῶς δὲ καὶ λυπηρῶς σχολαστικὰ καὶ ἀνεπαρκῆ εἶναι τὰ παρ' ἡμῖν γεγραμμένα ἔργα τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας οὕτως ὥστε, ἂν ἀπέλιπε καὶ ἡ ἀπό τινων ἐτῶν ἀξιεπαίνως καταβληθεῖσα μεταφραστικὴ διαφόρων ξένων ἔργων ἐνέργεια, θὰ ἦτο καθ' ὀλοκληρίαν ἀδύνατον εἰς τὸν οἰκοῦντα τὴν ποτὲ ἐνδοξὸν τῆς φιλοσοφίας πατρίδα, τὸ νὰ γνωρίσῃ διὰ τῆς ἰδίας του γλώσσης. ἔστω καὶ ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς, τὴν εὐρείαν κίνησιν τὴν συντελουμένην εἰς τὰ μεγάλα πνευματικὰ κέντρα περὶ τὴν ἀνωτέραν αὐτὴν σφαιρὰν τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως.

Ἴσως λοιπόν, ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ ἀγνοῶ ἄλλην γλῶσσαν, ἤθελέ τις ἐρωτήσῃ περὶ τοῦ πῶς, ἐνῶ εὐρίσκομαι ἐν τῷ μέσῳ τόσων δυσχερειῶν καὶ ἐλλείψεων ἀπετόλμησα νὰ ἀσχοληθῶ μετὰ τὸ λεπτότερον καὶ σοβαρότερον τῶν νοητικῶν ἐγχειρημάτων, οἷον εἶναι ἐν φιλοσοφικὸν σύστημα. Καὶ εἰς ταύτην μὲν τὴν ἐρώτησιν κατ' ἀρχὴν μόνον αὐτὸ τοῦτο τὸ παρὸν

πόνημα εἶναι ἀρμόδιον νὰ δώσῃ τὴν πρέπουσαν ἀπάντησιν· δύναται ὁμως νὰ λεχθῆ ἔνταῦθα, ὅτι ἡ κυρία ὥθησις διὰ τὴν συγγραφὴν ταύτην εἶναι μία βαθέως ἐγχαραχθεῖσα μοι ἐντύπωσις ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἰδίᾳ τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος Βούντ, ὅτι οἱ σύγχρονοι φιλόσοφοι, ἐνῶ μετὰ μεγάλης αὐτοπεποιθήσεως ἐκφράζονται περὶ τοῦ ὅτι παρῆλθεν ὀριστικῶς πλέον ὁ καιρὸς τῆς μεταφυσικῆς καὶ ὅτι σήμερον ἡ ἀφετηρία καὶ καὶ ἡ βάσις τοῦ παντός, εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἅμα ὡς προβαίνουσιν εἰς τὴν διατύπωσιν ἐνός, τὸ σύνολον τῆς διαδρομῆς τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου ἀφορῶντος συστήματος, ἐπαναπίπουσιν εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν μεταφυσικὸν τρόπον τοῦ φιλοσοφεῖν. Καὶ δύναται νὰ προσομοιάσῃ τὸ πάθημα τοῦτο πρὸς τὸ κωμικὸν ἐκεῖνο τῶν νεοερχομένων εἰς τὰς μεγαλουπόλεις ξένων, καθ' ὃ ἐνῶ οὔτοι προσπαθοῦν νὰ ἀπομακρυνθῶσι τόπου τινός, ὅπως μεταβῶσιν εἰς ἄλλον, λόγῳ τοῦ ὅτι ἀγνοοῦσι τὴν ἀκολουθητέαν πορείαν ἐπανακάμπτουσιν εἰς τὸ ἀφετήριον σημεῖον.

Ὁ Βούντ ὑπεραμυνόμενος ἑαυτοῦ ἐν τῷ προλόγῳ του, διὰ τὴν σκιαγραφίαν μεταφυσικοῦ συστήματος λέγει, ὅτι τὴν μεταφυσικὴν δὲν τὴν ἐκλαμβάνει οὔτε ὡς ποίησιν ἰδεῶν, οὔτε ὡς σύστημα ἐννοιῶν, ὅπερ δέον νὰ δημιουργηθῆ δι' εἰδικῶν μεθόδων ἐκ προϋποθέσεων, αἵτινες ἐκλαμβάνονται ὡς ἀληθεῖς ἐκ τῶν προτέρων, ἀλλ' ὅτι ὡς κριπίδα αὐτῆς θεωρεῖ τὴν ἐμπειρίαν καὶ ὡς μόνην ἀποδεκτὴν αὐτῆς μέθοδον τὴν ἐν ταῖς ἐπιστήμαις πανταχοῦ ἐφαρμοζομένην σύνδεσιν τῶν γεγονότων συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τοῦ ἀποχρῶντος λόγου. Εἰδικώτερον δὲ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἔργον αὐτῆς λέγει.

«Ὅτι τὰ ἐπιστημονικὰ θέματα δύνανται νὰ λύωνται μόνον τῇ βοηθείᾳ προϋποθέσεων, αἵτινες καθ' ἑαυτάς, δὲν δίδονται ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ, εἶναι μία ἐν ταῖς ἐμπειρικαῖς ἐπιστήμαις ἤδη γενικῶς ἰσχύουσα γνώμη. Ἐνεκα τούτου νομίζω, ὅτι τὸ τῆς μεταφυσικῆς οἰκοδόμημα δὲν πρέπει ν' ἀναγεῖθῃ ἐκ νέου, ἀλλ' ὅτι δέον ν' ἀφορμηθῆ ἀπὸ τῶν ὑποθετικῶν στοιχείων τῶν παρεχομένων ὑπὸ τῶν καθ' ἕκαστα ἐπιστημῶν.

Ἡ μεταφυσικὴ ὀφείλει νὰ ὑποβάλλῃ τὰς ἐν λόγῳ ἐπιστήμας ὑπὸ λογικὸν ἔλεγχον, νὰ συνδέῃ ταύτας ὡς ἁρμονικὴν ἐνότητα καὶ νὰ τὰς συνενοῖ οὕτως εἰς ἐνιαῖον σύστημα ἀπηλλαγμένον ἀντιφάσεων».

Ἄλλ' αἱ ὑποθέσεις αὗται ὡς ἀναφέρει ὁ Βούντ καὶ ὅπως π. χ. εἶναι ἡ τῆς οὐσίας ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ὕλης, εἶναι μόνον διὰ τὴν ἐπιστήμην τοιαῦται οὐχὶ ὅμως καὶ διὰ τὴν καθόλου γνῶσιν, καθόσον ναὶ μὲν δὲν εὗρηνται αὗται εἰς τὰς ἀπόψεις τῶν καθέκαστα θετικῶν ἐπιστημῶν, παραλαμβάνονται ὅμως ἐκ τῆς φιλοσοφίας ἢ τοῦθ' ὅπερ τὸ αὐτὸ διαμορφοῦνται ὑπὸ φιλοσοφούντων ἐπιστημόνων, οὕτως ὥστε νὰ ἔχωσι μεθ' ἑαυτῶν αὐτὸ τὸ κῦρος τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως. Δὲν ἀποτελεῖ ὅθεν ἀφρητήριαν δράσεως καὶ ὑπάρξεως τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως ὁ ἔλεγχος τῶν ὑποθέσεων τούτων, ἀφοῦ εἶναι αὗται αὐτὸ τοῦτο τὸ περιεχόμενον αὐτῆς καὶ συνεπῶς ὁ ἔλεγχος τούτων νοεῖται, ὡς συντελεσθεῖς ἤδη ἐν αὐτῇ τῇ λογικῇ διαμορφώσει τῶν φιλοσοφικῶν ἐννοιῶν. Ἡ ζήτησις ἄλλως τε τῶν ὑποθέσεων τούτων ἐν ταῖς θετικαῖς ἐπιστήμασι ἔγκειται εἰς τὸ γεγονός, καθὸ αἱ καθέκαστα ἀπόψεις τοῦ κόσμου περὶ ὧς ἀσχολοῦνται αὗται, εὗρίσκουσι τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν ἀπὸ ὠρισμένων ἀπόψεων, μόνον εἰς τὰς συνολικὰς τοῦ κόσμου τοιαύτας καὶ περὶ ὧς ἀσχολεῖται ἡ φιλοσοφία.

Ὅταν λοιπὸν ἡ φιλοσοφία εἶναι προωρισμένη, ὡς νομίζει ὁ Βούντ, νὰ διενεργῇ τὴν σύνδεσιν εἰς ἐν σύστημα τῶν πορισμάτων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν αἱ δὲ ἐπιστήμαι νὰ στηρίζωνται ἐπὶ ὑποθέσεων, δι' ὧς εἶναι ἀνεύθυνοι, ἅ τε παραλαμβάνουσαι ταύτας ἐκ τῆς φιλοσοφίας, τότε ὁ ἔλεγχος τῶν ὑποθέσεων τούτων οὐδέποτε θὰ συντελεσθῇ, ἀφοῦ ἡ ἐνέργεια τῆς μιᾶς παραπέμπεται εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἄλλης, καὶ συνεπῶς αἱ ἐν λόγῳ ἀνεξέλεγκτοι ὑποθέσεις μόνον πρὸς παραπλάνησιν καὶ οὐχὶ πρὸς διαφώτισιν τῶν καθέκαστα προορίζονται.

Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι, ὅτι καίτοι ὁ Βούντ ὑπόσχεται ὅτι θὰ διαμορφώσῃ σύστημα ἐκ τῶν πορισμάτων τῶν θε-

τικῶν ἐπιστημῶν. ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, καθόσον αἱ  
 συνολικαὶ τοῦ κόσμου ἀπόψεις, περὶ ἃς ἀσχολεῖται ἡ φιλο-  
 σοφία οὔτε εἰς τὸ γενικώτατον τοῦτο τῶν θεμάτων οὔτε εἰς  
 ἄλλο τι θέμα εὔρηται διαμορφωμένοι εἰς τὸ τέρμα ὅλων  
 τῶν καθέκαστα τοιούτων, ἀλλ' ἀποτελοῦσιν ὅλως ἰδίαν ἄ-  
 ποψιν εἰς μεσάζοντά τινα σταθμὸν εὐρισκομένην καὶ συνεπῶς  
 ἀπὸ τινος ὁρίου ἀνεξάρτητον τῶν περαιτέρω καθέκαστα γνώ-  
 σεων, λόγῳ τούτου ἀναγκάζεται ἐν τῇ διαμορφώσει τοῦ κο-  
 σμικοῦ του συστήματος, ἐξ οὗ θὰ λάβωσι τὰς ὑποθέσεις των  
 καὶ αἱ ἐπιστῆμαι νὰ μεταχειρισθῇ τὰ αὐτὰ γνωστικὰ μέσα τὰ  
 ὅποια μεταχειρίζεται ἡ παλαιὰ μεταφυσική, ἥτοι τὴν ἔννοιαν  
 τῆς οὐσίας καὶ τὰς ὑπερβατικὰς ιδέας. Ἀλλὰ τότε εὐρίσκειται  
 τις ἐν τῇ ἀπορίᾳ, περὶ τοῦ ποία τις εἶναι ἡ γενομένη ἐν τῇ γνώ-  
 σει μεταβολὴ διὰ τῆς καταλύσεως τῆς παλαιᾶς ποιοτικῆς τοι-  
 αύτης, ὅταν ἔχομεν μετ' ἐκείνης τὴν αὐτὴν φιλοσοφικὴν πί-  
 στιν; Ὁ Βοῦντ λέγει ὅτι, ὡς μέθοδον τῆς φιλοσοφίας ἀνα-  
 γνωρίζει μόνον τὴν τῆς ἐπιστήμης τοιαύτην, καθ' ἣν τὰ γε-  
 γονότα συνδέονται διὰ τοῦ ἀποχρῶντος λόγου· ἀλλὰ δὲν πα-  
 ρετήρησεν ὅτι εἰς μὲν τὴν ἐπιστήμην ἐγένετο τὸ ἐπιβεβλημέ-  
 νον καθῆκον, κατόπιν τῆς ἀποκαλυφθείσης πλάνης τῆς ἀρ-  
 χηγόνου γνώσεως, καθ' ἣν παράγοντες ὑποκειμενικῆς προελεύ-  
 σεως ἀπεδίδοντο εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, διὰ τῆς προσ-  
 φυγῆς εἰς τὸν ἰδεατὸν πλέον καθορισμὸν καὶ τὴν μορφο-  
 λογικὴν μόνον γνώσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου· ἐνῶ ἐν τῇ  
 φιλοσοφίᾳ παραμένομεν εἰς τὰ αὐτὰ θέματα τῆς παλαιᾶς  
 ἐκείνης ποιοτικῆς γνώσεως τῆς οὐσίας καὶ τῶν ὑπερβατικῶν  
 ιδεῶν. Ὁ ἀποχρῶν λόγος δὲν εἶναι ἰδιά τις σταθερὰ φωτι-  
 στικὴ δύναμις τῆς νοήσεώς μας, ἀλλ' εἶναι ὁ ἐξ αὐτῆς τῆς  
 φύσεως τῶν πραγμάτων ἀπορρέων δεσμὸς καὶ τούτου τὴν  
 συγκεκριμένην ἔκδοσιν ἐκάστοτε μόνον αὐτὰ τὰ πράγματα  
 δύνανται νὰ ὑπαγορεύσουν. Κατόπιν τούτου ἀπαραίτητον  
 ἐφόδιον καθίσταται ἡ γνώσις τοῦ τρόπου τῆς λειτουργίας  
 τῆς νοήσεως, ὡς συντείνων εἰς τὴν γνώσιν τῆς φύσεως ταύ-  
 τῆς τῶν ἀντικειμένων αὐτῆς, ἀφοῦ τοῦ τρόπου τούτου τῆς

λειτουργίας αὐτῆς προϊόντα εἶναι τόσον τὰ ἀντικείμενα ταῦτα, ὅσον καὶ σύμπαν τὸ περιεχόμενον τῆς νοήσεως. Ἀκέραιον ὅθεν προβάλλει τὸ κῦρος τῶν ὑποδείξεων τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, οὕτως ὥστε ἐν τῷ πρὸς ταύτας σεβασμῷ νὰ ἐγκείται ἡ πρόοδος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ὅπως καὶ ἐν τῇ παραβλέψει αὐτῶν ἡ καθήλωσις τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸν χρεοκοπημένον τρόπον τοῦ φιλοσοφεῖν διὰ τῆς μεταφυσικῆς.

Ὅπως δὲ ἄλλοτε ἐγένετο χρῆσις ἐν παντὶ τοῦ ὀνόματος τῆς μεγάλου κῦρος κεκτημένης φιλοσοφίας, ἣτις καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐδέσποζεν, οὕτω σήμερον ὁ Βούντ κάμνει χρῆσιν διαρκεῖ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπιστήμης, ὅπως ἀνυψώσῃ τὸ δικαίως καταπεσὸν κῦρος τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ μεταφυσικῇ ἀποκαλῶν ταύτην ἐπιστημονικὴν μεταφυσικὴν. Ματαία βέβαια εἶναι ἡ ἐλπίς αὕτη καὶ μόνον προδίδει τὴν σύγχυσιν, ἣτις κρατεῖ τόσον ἐπὶ τῶν σχέσεων καὶ τῶν ἀλληλεπιδράσεων τῶν δύο τούτων τῆς γνώσεως ἐκδόσεων, αἵτινες συμπληροῦσαι ἀλλήλας μᾶς δίδωσι τὴν μίαν καὶ ἐνιαίαν ἀνθρωπίνην γνῶσιν, ὅσον καὶ εἰς τὸν τρόπον, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου θὰ ἀπομακρυνθῶμεν καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἐκ τῶν συνολικῶν τοῦ κόσμου ἀπόψεων αἵτινες διεμορφώθησαν ἐν τῇ ἀρχεγόνῳ γνῶσει, μεταβαίνοντες δι' ἰδεατῆς κατεργασίας τῆς ἐμπειρίας εἰς τὴν μορφολογικὴν μόνον τοῦ συνόλου τοῦ κόσμου γνῶσιν, ὅπως ἐγένετο τοῦτο ἐν τῇ ἐπιστήμῃ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ποιοτικῆς γνώσεως.

Ἡ παροῦσα ὅθεν μελέτη, δέον νὰ θεωρηθῇ, ὡς μία πλήρης ἀνακαίνισις τῆς Κάντιανῆς φιλοσοφίας, διὰ μέσου ῥιζικῆς ἐκκαθαρίσεως αὐτῆς ἀπὸ παντὸς σφάλματος καὶ πλάνης καὶ ὡς ἡ πλήρης αὐτῆς ἀνέλιξις, οὕτω διαμορφωθείσης, διὰ τῆς μεταφορᾶς της εἰς τοὺς συγχρόνους ὅρους τῆς γνώσεως, μέχρι τῶν ἀποτάτων αὐτῆς συνεπειῶν. Ὑπὸ τὸ ζωογόνον δὲ φῶς τῆς οὕτω διαμορφωθείσης θεωρίας αὐτῆς, θὰ ἀποδειχθῇ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον διῆσχυρίσθη ὁ Κάντιος, ὅτι δηλαδή ἡ μεταφυσικὴ εἶναι μία πλάνη τοῦ παρελθόντος καὶ ὅτι ἡ μελ-

λοντική φιλοσοφία εἶναι ἡ θεωρία τῆς γνώσεως ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐννοίᾳ της. Ἐδραιοῦται δὲ τοῦτο ἐπὶ τῆς ἀντιλήψεως, ὅτι δύο εἶναι οἱ σταθμοί, οὓς ἀναγκαστικῶς διέρχεται ἡ γνῶσις· πρῶτον ἡ ἀρχέγονος καὶ ἡ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου ποιοτικῆς τοιαύτης, ἣτις ἐν τῇ φιλοσοφικῇ τῆς ἀπόψεως διέπεται ὑπὸ τῆς μεταφυσικῆς καὶ δεύτερον ἡ ταύτην καταλύουσα θεωρία τῆς γνώσεως· τρίτον τι δὲν χωρεῖ καὶ πᾶσα πρὸς τοῦτο ἀπόπειρα, παρὰ τὰς ὑποδείξεις τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, μᾶς μεταφέρει εἰς τὴν πρώτην τῆς μεταφυσικῆς βαθμίδα.

Ἐάν τοῦτο ἐπέτυχον ἄλλοις νὰ κρίνωσιν ἐναπόκειται· ἐγὼ ζητῶ συγγνώμην διὰ τὰς πολλὰς ἐλλείψεις καὶ τὸ σύντομον τοῦ ἔργου τούτου, ἐλπίζων ὅτι ἄλλοι ἐμοῦ ἰκανώτεροι καὶ ἀρμοδιώτεροι θὰ ἀναπτύξωσι πλεόντερον τὰ ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ θιγόμενα θέματα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8ῃ Ἀπριλίου 1921.

**ΤΗΛ. ΚΟΥΡΜΟΥΛΗΣ**



## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

# ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΟΗΣΕΩΣ

Τὸ ὄργανον πάσης γνώσεως εἶναι ἡ λειτουργία τῆς νοήσεως ἡμῶν· προφανῆς ὅθεν εἶναι ἡ σπουδαιότης τῆς γνώσεως τῆς λειτουργίας τοῦ ὄργάνου τούτου διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἀληθοῦς σημασίας πάσης περαιτέρω τοιαύτης· καθόσον δεδομένου ὄντως ὅτι πᾶσα γνώσις εἶναι ἐν ταύτῳ καὶ ἀποτέλεσμα τῆς ἐν λόγῳ λειτουργίας ἀναγκαίως προϋποτίθεται διὰ τὴν πλήρη κατοχὴν τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων ἡ γνώσις τοῦ λειτουργικοῦ αὐτοῦ τῆς νοήσεως ῥυθμοῦ. Διὰ τὴν φιλοσοφικὴν ὄθεν γνώσιν τὸ θέμα τοῦτο κέκτηται ὑψίστην σπουδαιότητα, οὕτως ὥστε νὰ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ πλήρης τοῦ θέματος τούτου ἀνάπτυξις θὰ ἐπιχέῃ ἕνα διαρκῆ φωτισμὸν εἰς τὴν καθόλου ἀκανθώδη πορείαν τῆς γνωστικῆς τῆς ἀποστολῆς.

Ἐκεῖνο ὅπερ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς δεόν νὰ κατανοηθῆ καλῶς εἶναι ὅτι ἐν τῇ νοήσει ἡμῶν δὲν ὑφίστανται ἀντικείμενα κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐξωτερικῶν τοιούτων, ἀτινα θεωροῦμεν ὡς σχετικῶς σταθερὰ ἀλλὰ μόνον φαινόμενα ἐνεργείας· θὰ γίνῃ συνεπῶς ἀποδεκτὴ ἡ διανόησις ὡς καθαρὰ ἐνέργεια ὡς καθαρὰ λειτουργία. Ἡ πλάνη αὕτη τοῦ νὰ ἐκλαμβάνονται αἱ ἐνέργειαι τῆς νοήσεως ὡς ἀντικείμενα, ἀφορᾷ οὐχὶ πάντα τὰ συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν βίου, ὅπως εἶναι τὸ συναισθάνεσθαι καὶ τὸ βούλεσθαι, ἀλλὰ μόνον τὰς παραστάσεις. Καὶ τοῦτο συμβαίνει, ἐπειδὴ αἱ παραστάσεις εἶναι αἱ ἐνέργειαι τῆς νοήσεως δι' ὧν λαμβάνει αὕτη τὴν ἔννοιαν τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, ὡς σταθερῶν ὄντων, οὕτως ὥστε εἶναι μοιραῖον εἰς αὐτὰς μόνον νὰ συμβαίῃ ἡ σύγχυσις, καθ' ἣν ἡ παράστα-

σις τοῦ σταθεροῦ ἐκλαμβάνεται καὶ αὕτη ὡς σταθερὰ ὄντοτης, διά τινος ὅλως αὐθαιρέτου μεταφορᾶς τῶν ἰδιοτήτων, ὡς ἀποδίδομεν εἰς τὰ ἀντικείμενα, ἐπὶ τῶν φαινομένων ἐνεργείας τῆς νοήσεως ἡμῶν. Οὕτω π.χ. διὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς λόγον δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ θεωρῶμεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργείας τῆς μηχανῆς τοῦ κινηματογράφου, ἅτινα ἡμεῖς βλέπομεν ὡς τὰς ἐν τῇ ταινίᾳ εἰκόνας, ὡς σταθερὰ τινα ὄντα, ἀλλὰ μόνον ὡς φαινόμενα τῆς εἰδικῆς αὐτῆς ἐνεργείας, ἧς εἶναι προϊόντα καὶ μεθ' ἧς συναπόλυνται.

“Ὅθεν ὄχι μόνον κατὰ τὰς προφανεῖς ἐκείνας περιπτώσεις, καθ' ὡς ἡ νόησις ἡμῶν παράγει, ἐξ ὠρισμένων δεδομένων αὐτῇ ὅπως π.χ. εἶναι αἱ παραστάσεις, νέας συνθέσεις αὐτῆς ὅπως εἶναι αἱ ἐννοιαὶ θὰ χαρακτηρίζηται αὕτη ὡς λειτουργία, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν καὶ δι' οἷονδῆποτε περιεχόμενον αὐτῆς ἀπὸ τοῦ πλέου πολυσυνθέτου μέχρι τοῦ στοιχειωδέστερου τοιούτου.

Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ψυχικὸν ἡμῶν περιεχόμενον, ὕπερ κατατάσσομεν ὑπὸ τὰς διακεκρῖμένας ἐκφράσεις ἐνεργείας τοῦ παριστάναί τοῦ συναισθάνεσθαι καὶ τοῦ βούλεσθαι, οὐδέποτε δέον νὰ τὸ νοήσωμεν ὡς ἔχον ἐν πραγματικῇ διακρίσει τῶν ἐνεργειῶν τούτων καὶ ὅτι ἡ ἀπλῆ συνδιάταξις αὐτῶν μᾶς δίδει τὸ περιεχόμενον αὐτό· ἀλλὰ δέον νὰ τὸ νοῶμεν ὡς πλήρη ἐνότητα, ὡς ἀπολύτως ἐνιαῖον καθεστώς, οὐτινος ἢ μετέπειτα ἀφηρημένη ἡμῶν ἀνάλυσις καὶ διὰ λόγους ἀφορῶντας τὴν ἀπλουστέραν τῶν πραγμάτων κατανόησιν, ἐμφανίζει κενωρισμένως τὰ ἐν ἀπολύτῳ ἐνότητι συνεχόμενα ταῦτα στοιχεῖα τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν βίου. Αἱ παραστάσεις τῶν ἀντικειμένων τῆς νοήσεως ἀποτελοῦσι τὸ ὑλικόν, ἄνευ τοῦ ὁποίου οὐδεμία σκέψις δύναται νὰ ὑφίσταται, ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῶν ῥοπῶν τῶν ἡδονικῶν ἢ ἀντιηδονικῶν ἀποσχομένων τῶν συναισθημάτων μας ἐξήρηται ἢ ἰδίᾳ ἡμῶν βούλησις, ἀλλὰ καὶ ἡ βούλησις αὕτη ἀναποτρέπτως θὰ συνδέεται πρὸς παραστατικὸν περιεχόμενον ἔχουσα οὕτω μίαν διαρκῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς πλοκῆς τοῦ παραστατικοῦ περιεχομένου καὶ τῆς καθόλου σκέψεως ἡμῶν ὅπως ἔχη ἡ κατεύθυνσις τῆς βουλήσεως καὶ μίαν ἀντων μας.

τεπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐδραιώσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν συναισθημά-

Ἡ ἐννοια ὅμως τῆς παραδοχῆς τῆς νοήσεως, ὡς ἐνεργείας καὶ λει-

τουργίας με πλήρη ἐνότητα ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῆς δράσεως τῶν διαφόρων στοιχείων αὐτῆς ἐπιβάλλει καὶ τὴν ἀποδοχὴν ἄλλης τινὸς ἀπόψεως· ἡ ἀποψις αὕτη ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι τὰ διάφορα ταῦτα στοιχεῖα τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν βίου, παραστάσεις κτλ., δέον νὰ θεωρῶνται ὅτι ἀπεχωρίσθησαν κατὰ τὴν μελέτην τῆς νοήσεως καὶ διὰ τῆς ἀφηρημένης ἡμῶν ἀναλύσεως, οὐ μόνον ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ τε ἀποτελοῦντα ταῦτα ἐν τῇ ἐκδηλώσει των ἐν ἐνιαῖον σύνολον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐκείνων φαινομένων ἐνεργείας, ὧν ταῦτα εἶναι μεταμόρφωσις εἰς φαινόμενον ψυχικόν, εἰς φαινόμενον συνειδητόν. Ἐπιβάλλεται δὲ ἡ ἀποψις αὕτη, καθόσον ἡ ἔγνοια τῆς ἐνιαίας λειτουργίας, ἣτις ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὡς χαρακτηρίζουσα τὴν νόησιν ἡμῶν, ἐξαφανίζεται ὡς ἀκατανόητος ἅμα δὲν λάβῃ αὕτη τὴν μοναδικὴν ἐκδοσιν τῆς ἐννοίας τῆς λειτουργίας ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ γνώσει τοῦτέστι τὴν παρεχομένην ὑπὸ τῆς θεωρίας τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς μεταμορφώσεως αὐτῶν. Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ μεταφυσικῆς τινος ὑποθέσεως ἀφορώσης αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν φαινομένων ἅτινα διὰ τὰς μεταμορφώσεως των μᾶς δίδουσι τὰ συνειδητὰ φαινόμενα, ἡ ἔρευνα αὕτη εἶναι ὄλως ξένη πρὸς τὴν μελέτην τῆς διανοήσεως ἡμῶν καὶ ἐπαφίεται εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως, ἐν ᾗ θὰ ἐξετασθῇ κατ' ἀρχὴν τὸ θέμα ἂν ἡ διανόησις ἡμῶν δύναται νὰ ἔχη γνώσιν αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν ὄντων ὡς αὐτὴ καθ' αὐτὴν ἔχει· ἀλλ' ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς ἐκ καθαρᾶς ἐπιστημονικῆς ἀνάγκης παραδοχῆς τοῦ ὅτι ἡ ἔγνοια τῆς μεταμορφώσεως τῶν ἐνεργειῶν πληροῖ τὰς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐμπειρίας ἐπιβαλλομένας ἀπόψεις, δυνάμει τῶν ὁποίων ὁμοφώνως σήμερον γίνεται ἀποδεκτὴ ἡ διανόησις ὡς καθαρὰ ἐνέργεια ὡς καθαρὰ λειτουργία. Ἀνεξαρτήτως τοῦ ποῖα εἶναι ἡ φύσις τῶν φαινομένων αὐτῶν, ὧν παραδεχόμεθα ὅτι ἡ μεταμόρφωσις μᾶς δίδει τὰ ψυχικὰ γεγονότα, ἐν τῇ ἐρεύγῃ ταύτῃ τῇ ἀφορώσει τὸν τρόπον τῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως, δὲν δυνάμεθα εἰμὴ νὰ ἀποδεχθῶμεν κατ' ἀρχὴν τὴν διὰ τῆς μεταμορφώσεως ἄλλων φαινομένων ἐνεργείας ἐμφάνισιν τῶν ψυχικῶν καὶ νοητικῶν ἡμῶν φαινομένων, ἐφόσον θέλωμεν νὰ διατηρῶμεν τὴν ἐγνοίαν τῆς ἐνεργείας ὡς τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς φύσεως τῆς διανοήσεως ἡμῶν. Ἄνευ τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς πᾶσα ἀντίληψις περιορί-

ζουσα τὴν προσοχὴν ἡμῶν μόνον ἐπὶ τῶν φαινομένων τῆς συνειδήσεως καὶ προσπαθοῦσα νὰ εὔρη μεταξὺ τούτων τὰς ἐννοίας ἐκεῖνας, αἵτινες θὰ μᾶς δώσωσι τὰς ἀρχὰς τὰς ὑπεδηλούσας τὸν τρόπον τῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως, δὲν πράττει ἄλλο, εἰμὴ νὰ ἀκρωτηριάζη αὐτὴν τὴν ἐννοιαν τῆς λειτουργίας, καθιστῶσα αὐτὴν οὕτω ἀκατανόητον. Καθόσον μία τοιαύτη ἐκδοχὴ, ἣτις ὅλως αὐθαιρέτως θέλει νὰ περιορίσῃ τὴν ἐννοιαν τῆς νοητικῆς λειτουργίας εἰς τὰ συνειδητὰ μόνον φαινόμενα, καθίσταται ἐντελῶς στεῖρα ὡς ἀπομονοῦσα τὰ ψυχικὰ ταῦτα φαινόμενα εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ὑπόστασιν μὴ παρέχουσα οὐδὲν ἔδαφος πραγματώσεως καὶ κατανοήσεως τῶν γεγονότων τῆς ἀμέσου ἡμῶν ἐμπειρίας, ὅπως εἶναι π.χ. ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ ἐμ ράνι- σις ἐν μιᾷ ἐνιαίᾳ συνειδήσει τῶν διαφόρων παραστάσεων καὶ ὕστερον ἢ ἐκ τούτων δημιουργία τῶν ἐννοιῶν καὶ τῆς καθόλου σκέψεως ἡμῶν. Πῶς λοιπὸν θὰ συνέχωνται εἰς μίαν συνείδησιν αἱ διάφοροι παραστάσεις καὶ πῶς ἐκ τούτων θὰ παραχθῶσιν εἰς τὴν ἰδίαν συνείδησιν αἱ διάφοροι ἐννοιαὶ καὶ πῶς τὸ ἀπαξ σαφῶς παρασταθὲν δύναται νὰ ἀναπαράγεται ὑπὸ ὠρισμένους ὅρους, ὅταν ἡ ἀντίληψις ἡμῶν περὶ τῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως περιορίζεται εἰς τὰ συνειδητὰ μόνον φαινόμενα καὶ ἀναμένομεν τὴν κατανόησιν τῆς δράσεως ταύτης διὰ τινος θαυματουργοῦ αὐτοαναπτύξεως; Πάντως δεόν νὰ ἐκλαμβάνωμεν ταῦτα ὡς προερχόμενα ἐκ μεταμορφώσεως ἄλλων φαινομένων ἐνεργείας, διὰ μέσου τῶν ὁποίων καὶ μόνον δύναται νὰ κατανοηθῇ τόσον ἡ ἐμφάνισις τῶν στοιχείων τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν βίου ὅσον καὶ ἡ ἐκ τούτων μετάβασις εἰς τὴν περαιτέρω νοητικὴν παραγωγήν. Αὕτῃ ἄλλως τε ἡ ἐκφρασις τοῦ περιεχομένου τοῦ πνεύματος, δι' ἧς ὑπεδήλουν συλλήβδην τὰ ἐν τῇ συνειδήσει ἐμφανιζόμενα, ἐνεῖχε πάντοτε, ὡς ἐν σπέρματι, τὴν ὑπόδειξιν ταύτην.

Τὸν παράδοξον λοιπὸν αὐτὸν ἀκρωτηριασμόν τῆς ἐννοίας τῆς νοητικῆς λειτουργίας, διὰ τοῦ περιορισμοῦ αὐτῆς εἰς τὸ συνειδητὸν μόνον περιεχόμενον, διενεργεῖ τὸ προῖόν τοῦ σχολαστικοῦ πνεύματος ἡ τυπικὴ λογικὴ. Ἐν αὐτῇ πιστεύεται ὅτι ἡ νοητικὴ λειτουργία συντελεῖται ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν, ὑποδεικνυομένων καὶ ὠρισμένων ἐννοιῶν, αἵτινες ἐπέχουσι θέσιν τύπων καὶ νόμων, διὰ μέσου τῶν ὁποίων συντελεῖται ἡ λειτουργία αὕτη. Συμβαίνει συνεπῶς ἐν τῷ

προκειμένῳ τὸ αὐτὸ σφάλμα ὅπερ διέπραξεν ὁ Κάντιος ὅταν ἀπεφάνθη ὅτι ὁ κενὸς χῶρος καὶ ὁ κενὸς χρόνος εἶναι τύποι τῆς νοήσεως ἡμῶν ἐκ τῶν προτέρων ὑφιστάμενοι καὶ διὰ μέσου τῶν ὁποίων κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθήσεών μας διατάσσονται τὰ αἰσθήματα εἰς τὰς τοπικοχρονικὰς των μορφάς. Ὅπως δηλονότι τότε οὕτω καὶ τώρα ἡ τυπικὴ λογικὴ μεταβάλλει προϊόντα τῆς νοητικῆς ἡμῶν ἐνεργείας εἰς τύπους καὶ νόμους διέποντας τὴν ἐνέργειαν ταύτην· καὶ ἐπὶ τοῦ σφάλματος τούτου θεμελιουμένη ἡ λογικὴ αὕτη διέφθειρεν οὐκ ὀλίγον τὴν ἀντίληψιν καὶ τῶν μᾶλλον διανοουμένων ἀνθρώπων. Οἱ νόμοι ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ὁποίων θεωρεῖ ἡ τυπικὴ λογικὴ ὅτι ὑπάρχονται πάντες οἱ καθ' ἕκαστα τύποι τῆς νοήσεως καὶ οἱ ὁποῖοι συνάμα δὲν δύνανται νὰ ἀναχθῶσι πρὸς ἀλλήλους εἶναι ὁ νόμος τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀντιφάσεως καὶ ὁ νόμος τοῦ ἀποχρῶντος λόγου. Αἱ ἀρχαὶ αὗται δὲν δύνανται βεβαίως νὰ θεωρηθῶσιν ἐν τῇ τυπικῇ λογικῇ ὡς ἐκ τῶν προτέρων ἐν τῇ νοήσει ὑφιστάμεναι, καθὼς συνέβη ἐν τῷ Καντίῳ μὲ τὰς γνωστὰς κατηγορίας ἢ ὅπως ἄλλοτε μὲ τὸ ζήτημα τῶν ἐμφύτων ἰδεῶν, καθόσον ἀφοῦ ἡ νόησις θεωρῆται σήμερον ὡς λειτουργία, ὡς ἐνέργεια, οἷονδήποτε περιεχόμενον αὐτῆς λαμβάνει ἀναγκαίως τὴν ἐκδοσιν τοῦ προϊόντος τῆς λειτουργίας ταύτης, οὕτως ὥστε πᾶσα τοιαύτη περὶ των προτέρων ἀξίωσις, νὰ εἶναι ἡ αὐτή, μὲ τὴν παραλόγως ἀξιοῦσαν νὰ ὑφίστανται τὰ προϊόντα μιᾶς λειτουργίας πρὶν ἢ ἀρξῆται αὕτη τῆς ἐνεργείας της. Ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς τυπικῆς λογικῆς ὁ Βούντ εἰς τὸ φιλοσοφικόν του σύστημα, λέγει τὰ ἑξῆς ἐν σχέσει μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο: «Αἱ εἰρημένα προτάσεις τῆς ταυτότητος καὶ ἀντιφάσεως δὲν εἶναι νόμοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἐφαρμόζωνται ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας, ἀλλὰ τουναντίον εἶναι αὗται καθ' ἑαυτὰς αἱ γενικώταται ἀρχαί, ἃς ἀκολουθεῖ ἡ ἡμετέρα νόησις κατὰ τὴν σύνδεσιν τῶν γεγονότων τῆς ἐμπειρίας. Κατ' ἀκολουθίαν αἱ ἀρχαὶ αὗται εἶναι μὲν λογικοὶ νόμοι, ἐφ' ὅσον ἀπορρέουσιν ἐκ τῶν θεμελιωδῶν τῆς νοήσεως λειτουργιῶν, ἐμπειρικαὶ δέ, ἐφ' ὅσον ἰσχύουσι δι' ἕκαστην διεργασίαν τῆς ἐμπειρίας, οὐδεμίαν ὅμως δύνανται νὰ ἔχωσιν ὑπόστασιν ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν εἰάν τ' ἀντικείμενα τῆς ἐμπειρίας δὲν διέπονται ὑπὸ τούτων. Ἐὰν τὰ προειρημένα ἐφαρμόσωμεν εἰς τὸν νόμον τοῦ ἀποχρῶντος λόγου, δὲν θὰ δυνηθῶμεν παρὰ νὰ προῦ-

ποθέσωμεν ἐκ τῶν προτέρων μίαν ἐμπειρικὴν βάσιν ὠρισμένων ιδιοτήτων τῶν ἡμετέρων παραστάσεων. Βεβαίως ἡ σχέσις τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος δὲν μορφοῦται ἐνταῦθα ἐκ τῶν προτέρων.»

Ἐὰν ὁ παράδοξος αὐτὸς δισχυρισμὸς, καθ' ὃν αἱ ἀρχαὶ αὗται δέον νὰ θεωρῶνται καὶ ὡς διέπουσαι τὴν ἐμπειρίαν ἡμῶν ἀλλὰ καὶ ὡς διέπουσαι τὴν λειτουργίαν τῆς νοήσεως, συνάμα δὲ ὡς μὴ ἐκ τῶν προτέρων ἐν αὐτῇ ὑφιστάμεναι, ἐγείρει διαρκῶς τὸ ζήτημα περὶ τοῦ τρόπου τῆς παραγωγῆς καὶ ἐμφανίσεως ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἀρχῶν τούτων, ἀφοῦ βέβαια ὡς διὰ θαυματουργοῦ τινος ἐμπνεύσεως δὲν ἐμφανίζονται τοιαῦτα. Συνάμα ὅμως ἅπαξ καὶ φορᾶται ἡ νόησις ὡς παράγουσα τὰς ἀρχὰς ταύτας, φορᾶται ἐπίσης, ὡς ἐκ τούτου, καὶ λειτουργοῦσα ἐν πλήρει ἀπουσίᾳ τῶν ἀρχῶν τούτων ἀπ' αὐτῆς· καὶ συμβαίνει τοῦτο κατ' αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν τὸ πρῶτον παράγονται ἐν τῇ νοήσει αἱ ἀρχαὶ αὗται, καθὼς συμβαίνει τοῦτο καὶ κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ περιεχομένου ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἔχει ἤδη ὡς ὑλικὸν ἐπεξεργασίας ἡ νόησις κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς παραγωγῆς τῶν ὡς ἀνωτέρω ἀρχῶν.

Ἐκ τῶν περιπτώσεων τούτου ἔδει νὰ ἔχη καταστῆ φανερόν, ὅτι ἡ νόησις ἔχει τὸν ἴδιον αὐτῆς τρόπον τοῦ λειτουργεῖν, ὅστις ὅμως κατ' οὐδένα τρόπον ἐρμηνεύεται ὑπὸ τῶν δύο ἐκείνων ἀρχῶν· ὅπως διὸ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐρμηνεύη τὸν τρόπον τῆς παραγωγῆς ἐν τῇ νοήσει τῶν ἐννοιῶν τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, ἡ ἀποδοχὴ ὡς τύπων τῆς νοήσεως τοῦ κενοῦ χώρου καὶ τοῦ κενοῦ χρόνου. Καθίσταται οὕτω προφανές, ὅτι ἡ ἀρχὴ ἡ διέπουσα τὴν λειτουργίαν τοῦ πνεύματος, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναζητηῖται ἐν τῇ σημασίᾳ οὐδεμιᾶς ἐννοίας λαμβανομένης ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ πνεύματος τοῦ διαμορφωθέντος ἐκ τῆς διεργασίας τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐμπειρίας· καὶ τοῦτο διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι αἱ ἐννοιαὶ αὗται πληροφοροῦσιν ἡμᾶς περὶ τῶν σχέσεων τῶν ὑφισταμένων μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐμπειρίας ἢ καὶ περὶ τῆς κοινότητος ιδιότητος ἢ καταστάσεώς τινος αὐτῶν, οὐδόλως ὅμως ἐρμηνεύουσι τὸν τρόπον τῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως, ὅστις ὡς τοιοῦτος οὐδέποτε δύναται νὰ εἶναι εἴτε ἐννοια εἴτε ἄλλο τι τοῦ πνεύματος περιεχόμενον, ἀλλὰ μόνον τρόπος ἐνεργείας δι' οὗ θὰ παράγονται πάντα ταῦτα. Μόνον

λοιπὸν κατόπιν συγχύσεως δυνάμεθα νὰ ζητῶμεν τὸν ὅλον τρόπον τῆς ἐνεργείας τῆς νοήσεως μεταξὺ μόνον τῶν προϊόντων τῆς ἐνεργείας ταύτης, ὅπως εἶναι αἱ ὡς ἀνωτέρω ἀρχαί.

Ὁ τρόπος λοιπὸν οὗτος τῆς νοητικῆς ἐνεργείας θὰ εἶναι πάντοτε μεταμορφωτικὸς τοιοῦτος, δεδομένου ὄντος ὅτι κάθε φαινόμενον συνειδητὸν δέον νὰ νοῆται ὡς προερχόμενον ἐκ μεταμορφώσεως φαινομένου ἄλλης συνομοταξίας τοιούτων, ὃ δὲ ῥυθμὸς αὐτοῦ θὰ εὐρεθῆ ἐν τῇ σχέσει, ἣτις συνδέει τὰ ἐκάστοτε δεδομένα τῇ νοήσει ἡμῶν στοιχεῖα δι' ἐπεξεργασίαν πρὸς τὴν ἐκ τῆς διεργασίας ταύτης παραγομένην ὑπὸ τῆς νοήσεως νέαν τῶν στοιχείων διάταξιν. Τοῦτο δὲ ἀφορᾷ ὅλας ἀδιακρίτως τὰς φάσεις τῆς παραγωγῆς τοῦ νοητικοῦ ἡμῶν κέντρου, εἴτε δηλονότι τὰ δεδομένα ταῦτα εἶναι παραστάσεις ἢ συμπλέγματα παραστάσεων, ὅποτε ἢ ἐκ τῆς διεργασίας αὐτῶν παραγομένη νέα διάταξις, εὐρηται ἐν τῇ εὐρείᾳ σφαίρᾳ τῆς πλοκῆς τοῦ κόσμου τῶν ἐγνοιῶν, εἴτε τὰ δεδομένα ταῦτα ἀφορῶσι τῶν αἰσθημάτων στοιχεῖα, ὅπως π. χ. κατὰ τὴν διάταξιν τῶν αἰσθημάτων ἡμῶν κατὰ τὴν ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τοπικὴν αὐτῶν ἔκδοσιν, ὅπου θέσιν δεδομένου διὰ τὴν νοητικὴν λειτουργίαν ἐπέχει ἡ μυϊκὴ αἴσθησις, εἴτε τὰ δεδομένα ταῦτα ἀφορῶσι τὰ συναισθήματα ἡμῶν ἐκ τῶν ἡδονικῶν ἢ ἀντιηδονικῶν ῥοπῶν τῶν ὁποίων, τὸ νοητικὸν κέντρον μεταβαίνει παράγον τὴν ἰδίαν ἡμῶν βούλησιν, εἴτε τέλος ταῦτα ἀφορῶσι τὴν ψυχολογικὴν μας κατάστασιν, σχετικῶς πρὸς τὴν ὁποίαν θὰ λάβῃ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κάθε-γέον συναισθήματος ἡμῶν.

Θὰ θεωρήσωμεν λοιπὸν ἀναγκαίως, τὸ νοητικὸν ἡμῶν κέντρον, ὡς κέντρον μεταμορφώσεως τῶν ἐνεργειῶν, ἐν ᾧ ὅμως, δὲν πρέπει νὰ γίνεται σύγχυσις μεταξὺ τῶν φαινομένων ἐνεργείας, ὅπως εἶναι τὰ συνειδητὰ ἡμῶν φαινόμενα καὶ τῆς ὅλης ἐνεργείας καὶ λειτουργίας, ἣτις προϋποθέτει καὶ τὰ φαινόμενα ἐνεργείας ἐκεῖνα, ὧν μεταμόρφωσις εἶναι τὰ τῆς συνειδήσεως τοιαῦτα. Ἡ ἀρχὴ λοιπὸν, ἣτις διέπει τὸν λειτουργικὸν τρόπον τῆς νοήσεως καὶ ἣτις, ὡς εἴπομεν, δέον νὰ ἀναζητηθῆ ἐν τῇ σχέσει τῇ συνδεοῦσαι τὰ ἐκάστοτε δεδομένα πρὸς τὴν νέαν διάταξιν τὴν ἐκ τῆς διεργασίας τούτων παραγομένην, θὰ διατυπωθῆ ὡς ἑξῆς. **Ἡ νόησις ἡμῶν, ὅλως αὐτενεργῶς λειτουργοῦσα,**